

Drago KOS

Ravnanje z odpadki ali prispevek za „sociologijo odpadkov“

1. Uvod

Odpadki v ožjem pomenu besede ne sodijo med največje, tj. težko obvladljive okoljske probleme. Čeprav količina in raznovrstnost naraščata (v nasprotju z bioraznovrstnostjo), je problem tehnično relativno lahko rešljiv. To velja celo za del radioaktivnih odpadkov, ki nastajajo pri uporabi jedrske tehnologije v energetiki, industriji, znanstvenoraziskovalnih institucijah, medicinskih ustanovah idr. Drugačna je seveda ocena, če med odpadke uvrstimo vse vrste emisij, tj. vse, kar moderna družba, civilizacija „oddaja“ (emitira) v okolje. Celovita rešitev tega problema posega v samo strukturno jedro modernizma. Problem je tako središčen, da ga lahko uporabimo za prično opredelitev modernih družb: to je tista stopnja v razvoju človeštva, ki proizvaja težko obvladljive količine in vrste odpadkov. Seveda je tej opredelitvi mogoče očitati enostranskost. Vendar je analogna enostranskost značilnost tudi številnih drugih opredelitev, ki vidijo v modernih družbah zgolj in predvsem najvišjo stopnjo tehnološkega, kulturnega, znanstvenega ... razvoja. „Sociologija odpadkov“ ima torej na voljo širok spekter problemov. Lahko se ukvarja s precej banalnimi vprašanji reda in higiene, ali pa se spusti v globinsko analizo namerno prikritih odprtih vprašanj modernega razvoja. In ko smo dovolj globoko, se nam paradoksalno odprejo prav dramatični razgledi. Smeti lahko začnemo obravnavati kot „simptome motenih odnosov med človekom in naravo in s tem simptome spodletelega življenja“ (Hebermayer in Lotter, 1995).

Vendar pa je analiza ravnanja z odpadki v konkretnih družbenih okoljih lahko zelo produktivna tudi, če ne sledimo povsem tej radikalni liniji. Tako kot je npr. zgodovina „čistega in umazanega“ (Vigarello, 1999) zelo ilustrativna in povedna, ker odkriva slabo poznano „zgodovinskost“ individualne higienistike, tako lahko raziskovanje odnosa do odpadkov, tj. konkretnih ravnanj z odpadki oz. smetmi, odkriva potlačeni oz. namerno prikrivani škandalozen odnos do prostora in okolja, itd. Ravnanje z odpadki v Sloveniji lahko torej obravnavamo kot zgovoren kazalec odnosa do okolja, narave, prostora itd., Še več, za sociološko analizo je pomembno, da lahko prek tega odnosa analiziramo tudi splošnejše družbene odnose, npr. razmerja med zasebnim in javnim, varnim in nevarnim, lepim in grdima, čistim in umazanim, zdravim in nezdravim ipd. Pri nas bi bilo npr. zelo zanimivo raziskovati, kako „odgovorni“ usklajujejo „ljubezen do narave“ in odmetavanje odpadkov v še neprešteta divja odlagališča. Kako razumeti ljudi, ki si zgradijo svoja komunalno povsem neurejena bivališča neposredno ob ali celo nad viri pitne vode in obenem divje zavračajo kakršnokoli možnost, da bi bilo v njihovi bližini po najnovjših standardih urejeno odlagališče komunalnih odpadkov; kako naj verjamemo anketnim raziskavam, ki ugotavljajo relativno visoko okoljsko zavest, ko pa je mogoče v najbolj idilični in navidezno „neokrnjeni“ naravi najti celoten pretekli asortiman Gorenja in drugih proizvajalcev bele tehnike. Prav gotovo bi bilo nad vse poučno raziskovati tudi motivacije in stališča ljudi, ki

*Haloze Lokacijski postopek
Lokalna skupnost Posavje
Radioaktivni odpadki*

Količina in raznovrstnost odpadkov naraščata vendar je problem tehnično relativno lahko rešljiv. To velja celo za del radioaktivnih odpadkov, ki nastajajo pri uporabi jedrske tehnologije v energetiki, industriji, znanstvenoraziskovalnih institucijah, medicinskih ustanovah idr. V prispevku je predstavljen poskus umestitve odlagališča nizko in srednje radioaktivnih odpadkov v Sloveniji oziroma kaj vse je priplavalo na površje zavesti ljudi, ki so bili najbolj neposredne priče iskanja lokacije odlagališča v Halozah in Posavju ob koncu osemdesetih in v začetku devetdesetih let.

*Haloze Site development
procedure Local community
Posavje Radioactive waste*

Quantity and diversity of waste matter increase, but the problem can technically be easily solved. This also applies to nuclear waste, that are created in nuclear technology in energy production, industry, research and development institutions, medical services etc. The article deals with an attempt at placing a dump for low and medium radioactive waste in Slovenia and the effects in the minds of people who were directly involved with the search for a waste dump in the regions of Haloze and Posavje in the late 80's and early 90's.

odmetavajo veliko še vedno uporabnih predmetov oz. snovi in potem ne prenesejo skupin Romov, ki se preživljajo z reciklažo „njihovih“ odpadkov. Skoraj tudi ni mogoče ubežati ciničnim interpretacijam tega, da v „nerazvitem“ Prekmurju že kar nekaj let uspešno ločeno zbirajo komunalne odpadke, v državni in kulturni prestolnici pa morajo okoljsko zavzeti ljudje iskati po mestu redke še preostale zabojnike za steklo ipd. Skratka, „sociologija odpadkov“ bi v sodelovanju z arheologijo, antropologijo in etnologijo lahko ponudila obilo zanimivih interpretacij sodobne slovenske družbe tudi glede na nekonsistentnost dojemanja prostora in okolja.

V ta zmedeni kontekst je mogoče umestiti tudi problematiko nizko in srednje radioaktivnih odpadkov (v nadaljevanju NSRAO). Splošnemu prepričanju navkljub tudi v tem primeru ne gre za težko rešljivo tehnično vprašanje. Pač pa je sedaj že dolgoletna „neresljivost“ tega problema posledica raznovrstnih družbenih dejavnikov, ki segajo od „posvečene“ vloge visoke tehnologije v polpreteklem obdobju in s tem povezane utopične inženirske arogance do včasih težko doumljivega oz. neracionalnega odzivanja na tveganja, povezana s temi odpadki. Tehnična inženirska logika tu res ne zadošča, ker še ne obstaja naprava, ki bi lahko izmerila npr. „simbolno kontaminacijo“, ki jo povzročajo ti odpadki. Ker je v zadnje desetletje prineslo obilo nazornih dokazov, da so družbene razsežnosti najmanj tako pomembne kot tehnično inženirske spretnosti, je vendarle nastalo nekaj socialnoekoloških študij problemov, povezanih z iskanjem lokacije odlagališča NSRAO. Potrebni je bilo kar nekaj povsem spodletelih poizkusov, da se je začela pri nas razvijati tudi „sociologija (NSRAO) odpadkov“.

V nadaljevanju bom v precej zgoščenem povzetku predstavil, kaj vse je priplavalo na površje zavesti ljudi, ki so bili najbolj neposredno priče iskanja lokacije odlagališča NSRAO v Halozah in Posavju

ob koncu osemdesetih in v začetku devetdesetih let.¹ Namen raziskave „Analiza izkušenj v predhodnem postopku izbora lokacije odlagališča NSRAO: mnenja lokalnih skupnosti“ je bil sicer ugotoviti, kakšne so posledice nedomišljenega in improviziranega iskanja lokacije odlagališča NSRAO na petih konkretnih lokacijah ob koncu osemdesetih in v začetku devetdesetih let. Raziskava ni bila zlasti usmerjena v ugotavljanje, kaj se je pri iskanju lokacije fotografsko dogajalo na konkretnih lokacijah, tj. na krajevni ravni. Potek dogodkov je relativno dobro znan in tudi dokumentiran v medijskih in drugih poročilih.² Cilj raziskave je v prvi vrsti namenjen analizi dojemanja teh postopkov, ki so sprožili tako silovit odziv neposredno vpletenih, stranski produkt pa daje močno podporo razvoju „sociologije odpadkov“.³

Eno od osnovnih izhodišč raziskave je bila domneva, da so konfliktni postopki pri iskanju lokacije tako močno vtisnjeni v individualni in kolektivni spomin, da je na prizadetih lokacijah še vedno problematično raziskovanje teh vprašanj. Ta domneva je bila pravilna in je v določeni meri vplivala tudi na potek same raziskave, tj. na obseg in način izvajanja intervjujev. Izkazalo se je namreč, da je pri delu lokalnega prebivalstva odnos do teh vprašanj še vedno tako odklonilen, da onemogoča normalno raziskovalno delo. Pri prvih kontaktih je bila pripravljenost na pogovor večinoma visoka. Dokaj hitro pa je prišlo do upada pripravljenosti na sodelovanje in celo do napovedovanja (groženj) omejitev gibanja.

Intervjuvanje na petih lokacijah se je začelo po lokalnih volitvah konec novembra 1998 in je trajalo do sredine decembra. Vsakega intervjuvanca smo vprašali, kdo bi po njegovem mnenju še lahko povedal kaj bistvenega oziroma novega o dogajanju, ki nas je zanimalo. Stališča so bila zelo enotna. Tri četrtine intervjuvancev ne dopušča nikakršne možnosti, da bi v njihovem kraju postavili odlagališče. Zavračanje je tako radi-

kalno, da med njimi večina ne sprejema več niti informacij v zvezi z morebitnim odlagališčem. Po izjavah vprašanih temeljni razlog zavračanja ni zgolj škandalozno dogajanje pri dosedanjem iskanju odlagališča, pač pa sama narava objekta, ki povzroča razvrednotenje celotnega območja (zemlje in drugih nepremičnin, pridelkov ipd). Četrtnina intervjuvancev je v preteklosti dopuščala možnost drugačnega razpleta iskanja lokacije za odlagališče, s pogojem, da bi bil postopek komunikacijsko ustrezno voden in da bi investitor pravočasno ponudil ustrezna nadomestila. Vendar tudi ti sedaj menijo, da je zaradi preteklih dogodkov ta možnost na obravnavanih lokacijah popolnoma zapravljen. Temeljni razlog za tako stališče je torej povsem neprimerno komunikativno delovanje v dosedanjih poizkusih iskanja lokacije, ki je zaradi popolnega komunikacijskega amaterizma nasprotovanja spodbujalo, namesto da bi jih zmanjševalo. Samo en intervjuvanec je bil mnenja, da bi s potrpežljivim, tj. časovno dolgotrajnim informativnim in izobraževalnim delovanjem ter z ustreznimi kompenzacijami lahko tudi na obravnavanih lokacijah še prepričali ljudi v sprejem odlagališča. Povsem negativne izkušnje lokalnih skupnosti z iskanjem lokacije so v največji meri posledica neustreznega pristopa, ki je pripeljal do neobveščenosti in ne vključevanja ljudi v proces odločanja. Vendar pa ta ugotovitev ne pomeni, da bi ustrežnejše komunikativno delovanje povsem spremenilo odklonilni odnos do odlagališča. Problem je precej globlji in kompleksnejši, kar je nazorno pokazala kvalitativna analiza stališč.

2. Kvalitativna analiza stališč do „atomskega skladišča“

Kvalitativna analiza temelji na izboru izjav intervjuvancev, ki so glede na vsebino in način argumentacije združene v osem te-

matskih sklopov. Kriteriji selekcije so bili izbrani z analizo medijskega poročanja in s kvantitativno analizo intervjujev. Nekatere izjave se v vsebinskem smislu prekrivajo, vendar je to združljivo s kvalitativno diskurzivno analizo.

Izjave o tem, kdaj in kako so bili ljudje obveščeni, da je v njihovem kraju ali na njihovi zemlji morebitna lokacija odlagališča NSRAO, kažejo te očitne neustrezne značilnosti informiranja neposredno prizadetih:

- veliko „povpraševanje“ po informacijah in zelo majhna ter predvsem neustrezna ponudba;
- občasnost in neformalnost govoric;
- zavajanje neposredno prizadetih in zainteresiranih;
- prikrievanje informacij;
- skrivnostnost in navezava na „vojaške zadeve“;
- zredna dinamika informacij o „atomskem skladišču“;
- domišljajska nadgradnja govoric;
- neustrezni viri informacij (novinarji, delavci na terenu);
- neustrezen jezik, neustrezna javna podoba vira informacij;
- „simultanost“ raziskav in širjenja informacij.

Odločevalski proces je na lokalni ravni potekal spontano in celo anarhično, kar pa je povsem razumljiva posledica načina, kako je bila v odločanje vključena oziroma izključena lokalna skupnost. Zaradi takega pristopa je nastala zelo konfliktna situacija, v kateri so se prepletale te značilnosti:

- občutek izigranosti, nemoči;
- kljubovalnost, uporništvost;
- ignoriranje lokalne skupnosti;
- strah in bojevitost;
- popolna blokada formalnega odločevalskega procesa;
- popolna izguba zaupanja, kredibilnosti;
- nadlokalnost problematike in lokalnih pristojnosti;
- dediščina preteklosti: nezaupanje lastnikov zemljišč;
- nezaupanje v lokalne predstavnike (občina, KS);
- stalna napetost, pričakovanje.

O obveščanju

Mi, ki tukaj živimo, pa ne vemo nič

Začeli so prihajati gospe in gospodje, da bodo delali nek izkop za nafto, vse živo se je govorilo. En gospod se je zarekel, da iščejo mesto, kjer bodo odlagali jedrske odpadke.

Večkrat so prišli gospodje in gospa iz Krškega. Rekli so, da bi lahko bilo tu nahajališče nafte in morda tudi zdravilne vode, in so prosili za dovoljenje za delo. Atek je bil zelo vesel. Bom točno tak povedal, kot je on rekel: Potem nam boste pa dali še kaki sodček nafte. Ja se veda, so rekli.

Jaz se tega točno spominjam, to je bilo na dan, ko so novinarji prišli raziskovat ta teren. Takrat sem bil med prvimi gor na tem območju, to je bilo pri Štravsu, to je bilo junija leta 1993. Tam smo zvedeli, za kaj gre, in tudi protestirali.

Pojdi tja gor, tam imamo enega novinarja zaprtega. Kakšnega novinarja, sem rekel. In potem sem pustil autobus na parkirišču in šel gor in takrat šele prvič slišal za vse to. Po nekem daljšem razpravljanju sem dobil v roke podatke oziroma program odlagališč, ki so v Halozah in tukaj pri nas, in videl, da je to tukaj 200m stran.

O odločanju

Vse so narisali in napisali, vprašali pa niso nič

Nismo bili pripravljene sodelovati, ker smo bili popolnoma proti, tako kot smo še sedaj. In to ni več nobenega zanimalo, ker smo se odločili, da na tem območju tega ne bo.

Vsak se ima pravico upret. Mislim, da je treba ljudi obvestiti, da bodo vedeli, za kaj gre, in tako lokacijo tudi iskat. Ker tu ni prava točka, ker tu je stičišče treh KS in tukaj ne bo prišlo do soglasja.

Rekla sem, takoj dol iz moje zemlje, jaz davke plačujem redno in mislim, da imam pravico reagirati, ker mi nočete po pravici povedati, za kaj gre.

Atomski lobiji so delali po svoje, tako kot še sedaj in bodo vedno delali. V bivšem sistemu se je delalo marsikaj in se je tudi podatke lahko za karkoli izkoristilo, zato je tudi med ljudmi nezaupanje. Med ljudmi je nastalo ogromno nezaupanje in ljudje se nočejo o tem pogovarjati. Lahko nekaj poveš, pa nikoli ne veš, ali je dobro.

Med ljudmi še danes živi nezaupanje. To, kar so naredili, da so šli snemati, čeprav je bilo z ene strani najbrž določeno, samo niso se nič dogovorili. Način je bil zelo napačen. Marsikateri domačin se tudi z vami ne bo hotel pogovarjati, ker je enostavno nezaupljiv. Čeprav jaz še vedno trdim, da ni bilo tako hudo, kot so potem spolitizirali.

Vikendaši so celo še bolj nasprotovali, ker so bolj ekološko osveščeni in tu so si našli svoj kotiček miru. Prej so bile viničerijske, sedaj so vikendi. Tudi iz kleti so bili ugovori, ker so se bali za svojo blagovno znamko.

Mi sedaj mirujemo, čakamo na korak države, na katerega bomo reagirali. Ne bomo se trošili na vsak članek novinarja. To je način izmozgavanja. Mi smo v stanju mirovanja, ko bo treba, bomo ukrepali. No, moj način ni tak, s takim barbarstvom se ne strinjam, tudi takrat nisem bil zraven, alkohol in take stvari ne gredo skupaj, tukaj je treba kulturnejši dialog.

Tudi referendum. To je larifari. Oni nas bodo prodali. Referendum bo uspel v našo korist samo, če bo samo tukaj na našem malem področju, množice pa ga bodo izglasovale.

Povsem nedvoumna je ugotovitev, da je strah temeljni občutek, ki določa odnos do odpadkov in odlagališča. Prav tako je na osnovi izjav mogoče sklepati, da ljudje še vedno ne razločujejo različnih vrst odpadkov in ustrezno različnih stopenj nevarnosti. Nizka verodostojnost strokovnjakov in zelo močan „demonstracijski“ učinek dodatno utrjujeta prepričanje, da gre za zelo nevarne snovi. Celoten splet resničnih informacij in domišljij-skih dodelav, npr. „šajn nad Krškimi“, ustvarjajo močno prevladujoča stališča do odpadkov. Kljub takemu splošnemju stanju smo registrirali tudi osamljena drugačna, manj prestrašena mnenja. Sinteza okoliščin, ki formirajo mnenja o odpadkih, bi bila taka:

- strah pred odpadki (strupom);
- povezava s težkimi obolenji, genetskimi spremembami;
- nediferenciranje odpadkov;
- demonstracijski učinek (Avstrijci, Nemci, Černobil);
- nizka verodostojnost strokovnjakov;
- znanje iz „vojaških“ virov;
- osamljena drugačna mnenja.

Razlogi, zaradi katerih je odlagališče tako nesprejemljiv objekt, so raznovrstni, razpon sega od strokovnih in zdravorazumsko logičnih argumentov do povsem iracionalnih in izrazito čustveno nabitih zavračanj. Opazna je tudi argumentacija, ki izhaja iz nesprejemljivosti takšnega „nevarnega“ objekta v krajih, ki so nerazviti ali slabo razviti in zato „zaslužijo“ kaj boljšega. Ta dispozicija se opira tudi na relativno močno napetost med centrom in periferijo ter splošno nezaupanje v politiko. Zdravorazumsko sklepanje je mnoge ljudi privedlo tudi do sklepa, da bi bila najboljša lokacija tudi za odlagališče sama NE Krško. Sinteza argumentacije o razlogih nesprejemljivosti lokacije:

- izključljivost turizma in odlagališča;
- lepota in ohranjenost narave je edino, kar imajo;
- nerazvitost območja;

- prenevaren objekt, ogrožanje varnosti;
- kopičenje nevarnih jedrskih objektov (Posavje);
- potresna nevarnost območja;
- v odlagališču bo tudi gorivo;
- Krško kot najprimernejša lokacija;
- neurejeno lastništvo s Hrvaško;
- zatekanje v iracionalnost;
- nezaupanje v „centralno“ oblast;
- nezaupanje v slovenske tehnične sposobnosti.

Razmišljanja o ekonomskih možnostih, ki jih prinaša odlagališče, nihajo od popolnoma moralistično intoniranih zavračanj pa do sicer osamljenih, vendar relativno visoko postavljenih pričakovanj in celo skušnjav. Če ne bi delovala socialna (lokalna) samocenzura, bi bil ta drugi pol verjetno še izrazitejši. Opazna je že kar klasična, proti politiki in centralni oblasti naravnana poza. Zelo očitno pa je tudi, da veliko špekulacij in ugiibanj prav ni prispevalo k ugodnejšim razmeram za normalno argumentativno podprto delovanje. Osnovne značilnosti teh razmišljanj so:

- obsodba trgovine s „strahom“;
- sumničenja, da so nekateri (politiki) že zaslužili;
- dramatična pretiravanja (npr. izseljevanje);
- razvrednotenje celega območja;
- strategija ubogih „revežev“;
- pri nekaterih relativno visoka pričakovanja.

Spomin na protest, ki se je stopnjeval celo do fizičnega nasilja, je pri udeležencih še močno močno prisoten. Interpretacija gre v smeri zmanjševanja pomena elementov nasilja, obenem pa je zgodba instrumentalizirana za odvracanje morebitnih ponovnih poizkusov iskanja lokacije v njihovem kraju. Zanimivo je, da sta v tem primeru vloga in položaj medijev (novinarjev) dojeta precej negativno. Prinašalci novic so izenačeni s sporočevalcem novic. Tudi to kaže na stopnjo vznemirjenja lokalne skupnosti, ki je privedla do tega, da je problematična eskalacija konflikta bila in je še vedno dojeta kot legitimno, tj. upravičeno delo-

vanje. Pri interpretaciji dogajanja so opazni ti elementi:

- visoka stopnja kolektivne vznemirjenosti legitimizira nasilno ravnanje;
- užaljenost zaradi obtožb o pijanosti udeležencev;
- novinarji kot raznašalci in izzivalci strahu (panike);
- zmanjševanje (opravičevanje) nasilja;
- neuspešno iskanje odgovornega (grešnega kozla);
- iskanje opravičil in podpore za takšno delovanje.

Razmišljanja ljudi o primernejšem načinu iskanja lokacije odlagališča potrjujejo, da bi bilo mogoče celotno proceduro voditi tudi bolj premišljeno in usklajeno z „zdravo pametjo“. Prav tako je pri teh interpretacijah opazna širina pogleda. Ljudje se zavedajo, da is-

O nevarnosti radioaktivnih odpadkov

To je strup, sigurno

*To pa vemo, kako je to strupeno. Zdaj je pa toliko več raka, prej ga ni bilo. To je strup sigurno. Gospa, ne vem, zakaj nas toliko podce-
njujejo.*

Oni že pravijo, da ni nevarno, pa je. Mi nič ne vemo, kaj bodo oni vozili, vozili bodo, kar hočejo, najbolje je, da tega ni.

Oni (ljudje) vedo samo, da je to strup. Da pa bi vedeli, kakšne so razlike, kje pa. Oni še to ne vedo, kaj je to stranka, kaki LDS ali kaj drugega.

Jaz sem že takrat lepo povedal, če to ni strup, ga imejte vi tam v Ljubljani, če ni strupeno, vi imate tam prostor. In vem, da bi bilo veliko bolj sigurno, tam jih je veliko (ljudi), bolj to vzamejo zares, kot pa mi tukaj.

Nobeden ni nič povedal, ker nobeden ni bil nič pripravljen na to. Jaz sem bil šofer pri ABH in sem tri generacije po tri mesece poslušal, ko so predavali. Mi smo imeli v tem centru sobo, kjer je bilo vse, kakšne so bile posledice od atomskih, mi smo imeli takšne ljudi narejene in je bilo pokazano, kakšne so bile posledice od sevanj. Potem sem bil na relaciji Češka-Rusija in tam smo se učili o tem in dosti sem se poglobil v to, tako da vem, kaj je to, da je to strupeno. Vendar ljudje tega ne vedo in ne vedo tudi, da so bolani, otroci imajo bronhitis, veliko ljudi je tudi na bolniški.

Iz Senovega so delali tiste sode za odpadke. On je šel, pa mu je dal, to se pravi, nadure mu je plačal, samo da je varil. Da ni to sramota enega podjetja, da so izkoriščali ljudi, ki so bili lačni in so morali nekaj delati. In on je varil še naprej, pa čeprav je že svetila kontrolna lučka, da je preveč žarčenja. Pa je za par tisoč tolarjev več na uro človek delal, čeprav so vedeli, da je nevarno. To ni bilo človeško, tudi danes niso človeški. In mi imamo le malo prednosti, ker smo na tej strani atomske, proti severu, ker veter tja dol piha. Drugače je pa zelo strupeno okoli Krškega, saj je skozi v zraku „šajn“.

kanje lokacije ni rutinski postopek in da so zato pomembne splošne družbene okoliščine, ki niso naklonjene mirnemu argumentiranemu postopku. Najpomembnejša pa je ugotovitev, da je kljub visoki stopnji čustvenega vznemirjenja pri ljudeh še vedno prisotna preudarnost, tj. argumentativna logika. Glavni elementi postopka naj bi torej bili:

- poudarek stroki in etiki;
- zgledovanje po bolj urejenih državah;
- pravočasno in celovito obveščanje;
- nujnost vključevanja ljudi, ne vsiljevanje;
- premišljeno in postopno delovanje.

Tudi nabor izjav, mnenj, stališč, ki se ne nanašajo neposredno na problematiko umestitve odlagališča, kaže na zelo širok kontekst

celotne problematike. Glede na globoke ideološke, politične, razvojne in celo eksistencialne navezave problematike to seveda ne preseneča. Opozarja pa, da tako zaostrene problematike ni mogoče obravnavati, ne da bi tvegali bolj ali manj pogoste „digresije“ ali razširitve zornega kota, kar je v precejšnjem nasprotju s tehničnim, strokovno relativno ozko usmerjenim instrumentalnim delovanjem.

3. Temeljne ugotovitve analize

Poleg splošnih okoliščin, ki prispevajo k odklonilnemu odnosu do „atomske problematike“ bolj ali manj povsod po svetu, lahko na osnovi kvantitativne in kvalitativne analize, opravljene na konkretnih lokacijah v Halozah in Posavju, izločimo temeljne značilnosti dosedanjega iskanja trajnega odlagališča NSRAO.

Komunikacijska nekompetentnost akterjev: neobveščanje, nezobraževanje, skrivanje informacij in celo namerne dezinformacije. Glavni akterji so od začetka ravnali diletantsko, kot da bi bili prepričani o tem, da delajo nekaj slabega, kar je treba skrivati in prikrivati celo z lažmi. Informacije so prišle v javnost po „nemarnosti“, zaradi nabiranja političnih (volilnih) točk ali pa v obliki razkritih (vojaških) skrivnosti. To je seveda podžigalo domišljajske predstave o nevarnosti objekta.

Nejasna in dvoumna vloga medijev: Mediji so z redkimi izjemami poročali tendenciozno in podpihivali čustvene odzive prizadetih, razvnemali so strah in širili nejasno sliko o odlagališču. Ko je bil konflikt v eskalaciji, v medijih ni bilo mogoče najti zapisa, ki bi s strokovnimi argumenti zavračal strah pred RAO. Očitno je bilo, da tedaj ni bilo akterja, ki bi argumentirano stopil v dialog z gnevni ljudmi in umiril komunikacijsko situacijo.

O najprimernejši lokaciji **Ker si tam, kjer nekaj smrdi**

Pravijo, da je to varno. Če je tako varno, naj si poslanci in ministri, če imajo premajhne plače, tistih pet milijonov lepo raztalajo, in če ni nič nevarno, naj si tiste sodčke pripeljejo domov.

Jaz sem bral v časopisih, da imajo v Franciji nad odlagališči posajene vinograde. V redu. Tam so boljše rihtali. Jaz sem pa slišal, da je v našem gozdu tako imenitna podlaga za odlagališče, da niti globinsko ne bi bilo treba kopat. Najbrž bi odpadke kar zasuli.

Hrvati pa, če si lastijo polovico, te pa polovico Hrvatom. Pa naj jih zapeljejo v tisto gorovje noter v Bosno. V tisto gorovje, kjer ne raste čisto nič, oddaljeno od naselij.

Nekje bi morali biti, je pa težko najti tak prostor. Če pravijo, da ni škodljivo, pa naj bo v Krškem.

Menim, da bi mogla država z vsemi silami pritisniti na Hrvate, ali bi kompletno prevzeli vse.

Velik pritisk je iz strani Rogaške. Boji se za svoj turizem. Bolj blizu smo Rogaški. To je ta psihološki moment. To je isto, kot če je kdo bolan, tudi če ni nalezljivo, se ga izogibamo. 1986 je bilo neposredno po Černobilu in zato toliko huje.

Jaz poznam, kar se tiče radioaktivnosti. Mi smo nastopali s stališča, da bi odpadke imeli na enem mestu in ne to svinjarijo raztreščiti po celi Sloveniji. Zakaj naj ne bi bila nuklearka sama sebi grob. Z nuklearko smo se sprijaznili. Nuklearko naj se obbetonira, naredi se naj hrib, pa naj se otroci sankajo gor. Zakaj bi naredili še eno nuklearko z odpadki. Mi smo v finalu zaradi bližine, drugje se bodo lažje uprli. Sedaj bi morali ves beton razrezat, pa ga voziti na deponijo. Deponija nas moti. Mi imamo mir tukaj. Sedaj še avtomobilov ne zaklepamo. Pol, ko se bo to delal, mi moramo ostati tukaj, mi hočemo imeti svoj mir. Nismo proti odpadkom, saj vemo, da jih je treba nekam dat, ampak mi hočemo imeti svoj mir.

Pavšalnost in nediferenciranost dojemanja problematike: Informacije prebivalcev o tehničnih značilnostih problematike so bile pomanjkljive in zato zelo podvržene domišljajskim dodelavam in predelavam ter pavšalnim zaključkom. V obtoku je bilo veliko zavajajočih informacij, ki so jih širili tudi formalno pristojni za ureditev problema, zato seveda ne preseneča, da laična javnost še vedno ne pozna bistvenih značilnosti objekta.

Podcenjen strah pred radioaktivnostjo: Navkljub visokemu tveganju javnih razprav o rizičnih tehnologijah, je bilo iskanje lokacije vodeno tako, da je prispevalo k stopnjevanju strahu in nelagodnosti prizadetih. Razvoj dogodkov je pripeljal do tega, da so se tudi tisti, ki bi sicer bili dovzetni za argumentirano razpravo, povsem umaknili. Večina, ki ni verjela, da je odlagališče lahko varno, je močno prevladala.

Izključevanje namesto vključevanja prizadetih ljudi: Prebivalci niso bili obveščeni in seveda tudi niso bili organizirano vključeni v postopek. Nikogar ni bilo, ki bi pravočasno odgovarjal na mnoga odprta vprašanja. Logično je, da je zato nastalo neformalno nasprotovanje. Ko je konflikt napredoval, pa so postale opazne tudi „nenačelne“ politične koalicije, tj. dvojna igra političnih strank.

Neupoštevanje osnovnih prostorsko družbenih značilnosti vpletenih območij: Dejstvo, da so bile vse potencialne lokacije v t.i. manj razvitih predelih, je bilo podcenjeno oziroma celo napačno interpretirano kot olajševalna okoliščina. Povsem je bila spregledana že nekaj časa naraščajoča napetost med centrom in periferijo, kar spodbuja kljubovalno odzivanje, ki temelji na predpostavki zapostavljenosti določenih območij.

Nekompatibilnost odlagališča in razvojnih načrtov: Za idejo o odlagališču so prebivalci v Halozah zvedeli prav v času, ko so se lotevali novih razvojnih projektov, v

O ekonomskih priložnostih Rekli so, da je atomska zlata jama

Saj veste, če dobiš nekaj slabega v prostor, zgubiš ceno nad vsem, na vrednosti zemljišč, na svoji lastni identiteti, ker si tam, kjer nekaj smrdi. To je razrednotenje celega območja, celega Posavja. Če gledamo iz ekološke strani, mi nismo nič vredni. Če o tem razmišljam, bi morali rento dobivati. V določeni stvari smo pa pozitivno veliko vredni. Za tiste, ki bi želeli, da so tukaj jedrski odpadki, smo pa ogromno vredni. Sklep je bil, da se ne pogovarjamo o tej zadevi, ker želimo svoje okolje obdržati ekološko čisto, takšno, kakršno je. Če nas prej ni noben poznal, naj bo še tako naprej. Želimo, da se javnost seznanila z nami, kje sploh živimo, kakšne posledice so lahko za nas, kaj rabimo, kaj lahko naredimo in kaj ne. Vse, kar se bo odvijalo, bo sigurno spet imela politika prste vmes.

Ta kraj bo ožigasan, oziroma pokrajina. Ljudje se ga bodo izogibali, kmetijskih pridelkov se ne bo dalo prodajati. Ekologija je zelo prisotna. Ali res sodijo ti odpadki v najrevnejše kraje? Starejši so govorili, da sta bili predvideni dve lokaciji, Krško in Ptuj, in da je baje takrat prevladal moment, da v takšne nerazvite kraje še elektrika ne gre, grejo pa odpadki.

Mi občani od nuklearke nimamo nič. Še Babin kuk (Dubrovnik) se je zgradil iz nuklearke. Vsi so profitirali, Hrvati in pri nas. Nekonrolirano se je zapravljalo.

Govorilo se je o nekkih rentah. Po referendumu je bil na predstavitvi tretje faze v Ljubljani neki podatek, takrat je bilo govora, da se država nagiba k enkratnem znesku, mislim, da je bilo za 30km 2.5m široke ceste. O denarju se pravzaprav sploh ni govorilo.

Določeni ljudje so bili kar dojemljivi, eden je rekel, da bi jih kar v svojo klet dal. Takrat je bil kar fizično napaden. No, ta dejansko ni vedel, za kaj se gre.

Ne mislim, da narod, da ni bistveno to, da bi žarčilo, ne to ni, škodljiva je sama izgradnja, sama eksploatacija. Tudi če država obljubi 15 delovnih mest, to nas ne zanima in tudi drugi bodo prišli delat, ne mi. Država ima čist napačen vtis. Poznamo ekonomsko situacijo, če bo poskušala kaj z denarjem, tukaj potrošništvo še ni tako prisotno, tu je narod ponosen, tudi denar jim ne bi pomenil, če bi slučajno ponudili.

Če ni mogoče tega izvoziti po neki ceni, če jih že moramo polovico ali pa vse hraniti pri nas, je treba, po moje, če bodo začeli postopek, takoj najprej povedati, kaj so oni pripravljene ponuditi nekemu področju za nadomestilo.

Renta iz nuklearke je osnova. To nam pripada od proizvedene električne energije za degradacijo prostora. Če že imamo deponijo na svojem pragu, je renta popolnoma logična.

Cena m² stanovanja v Krškem je trikrat ali štirikrat nižja kot v Ljubljani. Nihče ga ne bo kupil. Krško je bilo včasih močna industrijska cona. Tega prostora se vsi izogibajo, čeprav neke nevarnosti ni, vendar objekt in odpadki so tam. Ljudje so prikrasani, vlada ignorira.

○ nasilnem protestu

Malo je bilo prerivanja, ampak ljudje so bili razburjeni

Potem pa sta tisto jutro prišla dva novinarja. Bila sta vsepovsod, saj nista vedela, kam iti, potem smo jih dobili in ustavili, ko sta že snemala, in potem smo se do njih pripeljali in jima rekli, da naj dasta ven video kaseto. Kasete nista hotela dati iz kamere, potem sta jo le malo pod pritiskom, dala. Na kaseti pa je pisalo odlagališče atomskih odpadkov Kališevce.

Mi smo se pa takrat tukaj zjutraj zbrali in smo rekli, da naj pride predsednik izvršnega sveta in on ni hotel nič slišati in jih je dobil malo okrog ušes. Potem je povedal, da on ni, da ne ve, da ni kriv, potem smo klicali župana, potem je prišel čez par ur župan, on spet ni hotel biti nič kriv. Potem kličemo direktno tistega, ki je odgovoren za to, takrat je bil to Jazbinšek. Jazbinšek je pa rekel, da ne bo prišel in da on tam nima kaj iskat, in potem je rekel, da smo bili vsi pijani. Pa nisem hotel hudo reagirati prehitro. Oni so rekli, da ne bodo nikogar poslali. In rekli so da smo kup enih pijancev, pa da mi nič ne vemo, to so rekli iz Ljubljane, to smo slišali kar po radiu. Potem je prišel Marjan Jerman, on je sploh nekaj nategoval.

Potem smo pa mi rekli tako, zdajle bomo mi vzeli en avto nafte, pa vam bomo tisti novinarski avto vžgali. In potem je klical v Ljubljano, da naj pride še kdo dol, če ne, se ne bo odnehala ta igra. Sovič je prišel potem nazadnje. Mislili so, da bo napad, samo mi smo bili tako pametni, da nismo naredili. Iz Krškega so poslali policijo v bojnih jopičih, vsi so bili tam, da bodo ukrepali. Bili smo okupirani, da ne bi mogli res nikamor. Bilo je okrog 300 ljudi in jaz sem jim naročil, da naj bodo pametni, da se res kaj ne naredi. In pripelje se Sovič, s seboj je imel papirje, je rekel, da bo napisal. Noter pridemo k Štrausu, on začne pisati, je rekel, da je to dobro, naj midva, dva sva bila, naj podpiševa.

No, kot sem prej rekel, ker pa niso šli, smo jim rekli, da jim bomo zažgali avto. Janša jim je dal helikopter in takrat so se novinarji in Sovič pripeljali k nam. Marjan Jerman je še enega našega izzival, sicer ne vem dobro, kaj so imeli. V glavnem, čisto so nas okupirali, bili so fantje v neprebojnih jopičih, po vseh vinogradih in okoli nas jih je bilo dosti, to je bila policija. Ali so vam kaj naredili, vpraša novinar. Ne, odgovori gospod, nič niso in tudi mi nismo. Samo Rovani jih je dobil okoli ušes in predsednik IS. Jerman je provociral in se nastavljal, da bi ga kdo udaril, vendar mi smo bili pametni, čeprav so nam očitali, da pijemo šmarnico. Sovič in Jazbinšek sta se pa norca delala, da smo mi pijanci.

Malo je bilo prerivanja, ampak ljudje so bili razburjeni. Nekateri so se pač hoteli pokazati tudi v kameri. V glavnem, peticija se je podpisala, zadeve so se rešile.

Narod je bil tako zrevoltiran, kar se tega tiče, da ne moremo garantirati nobene osebne varnosti, nas pet iz tega odbora je spremljalo vse to dogajanje, obiske TV, anketarje. Oni so celo podcenjevali ljudi, oni so mislili, da je nas pet tistih, ki smo proti, narod pa da bo kar zagrabil. Tista reakcija pa je bila čisto spontana. Nobeden od odbora ni bil na začetku zraven, jaz sem prišel celo šele ob 6. Zvečer. Naš odbor je praktično neformalen, občani so ga zbrali, jaz mu predsedujem, smo pa pokrili celo to področje. Odbor se imenuje Odbor proti odlagališču teh nizko radioaktivnih odpadkov.

katerih naj bi izkoristili (domnevne) primerjalne prednosti, ki bi jih odlagališče (domnevno) uničilo. Ta interpretacija ni bila nikoli in nikjer prepričljivo ovržena. Prav tako ni bilo ustreznih odzivov na domnevo, da bo odlagališče razvrednotilo prizadeto območje. Do normalne razprave in pogajanj, kako kompenzirati škodo, sploh ni prišlo oziroma ni moglo priti. Splošno mnenje je, da bi z odlagališčem/skladiščem NSRAO prišlo do razvrednotenja nepremičnin, nezmožnosti razvoja turizma in trženja proizvodov s teh področij. Hkrati z iskanjem odlagališča/skladišča NSRAO je namreč potekala tudi raziskava o razvoju Haloz, ki je upoštevala predvsem tiste prednosti pokrajine, ki so dotlej zaviralno vplivale na razvoj (nerazvitost in torej lepa krajina, nepozidana z industrijskimi objekti; dober zrak; zdravo, mirno okolje; možnost alternativnega kmetijstva, vrtarstva in sadjarstva). Haloze naj bi se spremenile v turistično področje z alternativnim kmetijstvom, kar pa seveda ni možno, če so po pokrajini razpršena skladišča/odlagališča NSRAO.

Politizacija in ideologizacija dogajanja: Pri dojetanju in interpretaciji dogajanja je bila močno opazna pavšalna politična in ideološka motivacija, ki hitro zaide v nekakšno folklorno mitološko obravnavo javnih zadev. Zlasti pogoste so lokalistično radikalne obravnave „občinarjev“ in državnih uslužbencev, ki skrbijo predvsem za sebe, svoje položaje. Zaradi tega so bili lokalni politiki pod stalnim sumom, da bodo izdali lastne ljudi. Dejstvo, da je iskanje lokacije večinoma sovpadalo z oblikovanjem novih občin, je bila dodatna neugodna okoliščina. Precejšno težo je imelo tudi to, da je „atomska lobija“ nastal že v prejšnjem režimu. Skratka, načrtovalci (če jih lahko tako sploh imenujemo) so napačno ocenili ali celo ignorirali relativno nizko legitimnost državnih organov, zlasti na lokalni ravni. Prav tako niso upoštevali padajoče verodostojnosti strokovnjakov, ki zunaj svojega refe-

renčnega kroga niso prav pri-
pričljivi. Dodatno je k temu pris-
pevalo neusklajeno in nekoordin-
nirano delovanje različnih akter-
jev. Zaradi tega so se na terenu
pojavljale ekipe, ki so ljudem
različno razlagale svojo nalogo.
Ko so se zadeve zapletle, pa na-
jodgovornejši niso bili dostopni.

Kvalitativna analiza je pokazala,
da je bilo kljub težavnosti naloge
iskanja lokacij mogoče najti ne-
kaj opornih točk, na katere bi s
premišljenim in legitimnim delo-
vanjem (tj. delovanjem, ki temelji
na upoštevanju najnovejših spoz-
nanj, usklajenosti s pravnim od-
ločevalskim redom in iskrenostjo
vseh, ki si prizadevajo za kon-
kretni cilj) lahko naslonili postop-
pek iskanja. Poudariti je treba,
da nasprotovanje ni bilo zgolj
emocionalno motivirano (strah
pred sevanjem), temveč ga je po-
ganjal tudi racionalni ekonomski
razmislek, ki je predvideval raz-
vrednotenje zemljišč. Na tej točki
bi se predlagatelji lahko odzvali.
Oporna točka bi bili lahko tudi ti-
sti posamezniki, ki so ohranili re-
lativno zaupanje v znanost in
tehnologijo, tj. v to, da lahko s
obstoječimi tehnologijami uredi-
mo varno odlagališče za NSRAO.
Analiza je tudi pokazala, da ljud-
je niso proti posegom v prostor
nasploh. Posegom v prostor, pri
katerih pričakujejo tudi lastne
koristi (npr. graditvijo avtoceste)
bistveno manj nasprotujejo. Ver-
jetna je torej domneva, da ne bi
bilo tolikšnega nasprotovanja, če
bi prizadeti projekt odlagališča
lahko dojeli tudi kot razvojno pri-
ložnost. Ker je v preteklosti iska-
nje lokacije odlagališča NSRAO
privedlo celo do ekscesnih zao-
stritev, se je na prizadetih lokaci-
jah še zmanjšala možnost, da bi
lahko morebitni začeli novi po-
stopek iskanja lokacije. Analiza
je nedvoumno pokazala, da sta
stopnja vznemirjenosti in pri-
pravljenost na „obrambo“ terito-
rija z „vsemi sredstvi“ zaradi ne-
strokovnega in neetičnega vsilje-
vanja odlagališča v preteklosti še
vedno zelo visoki. Pravzaprav se
razmere v zadnjih letih, ko je pro-
jekt miroval, niso bistveno spre-
menile. Zaradi tega je logičen

O pravilnem izboru odlagališča **Za posameznika velja, da rabiš dovoljenje za kanalizacijo, za odpadke, za državo pa očitno to ne velja**

*To se pravi, če si kupiš parcelo za hišo, si prvo zamisliš in potem
gradiš. Mi pa smo začeli graditi NEK politično. Pri temeljih, to se pra-
vi od odlagališč, vse kar NEK potegne za sabo, ni bilo narejeno. Za
družbo, ki odrašča kot otroci, pa ne moreš vsiljevati stvari. Ali bo
imela odpadke Slovenija ali Hrvaška?*

*Verjetno bi morali najprej razmišljati o odpadkih, potem šele o
gradnji NEKa. Mogoče bi morali razmišljati tako kot Nemci, Franco-
zi, ki imajo že dosti izkušenj, kaj naredijo z jedrskimi odpadki, in
že naprej vedo, kam bodo z njimi. Ne pa kot pri nas, ki zgradimo
NEK, pa ne vemo, kam z odpadki. Res, da so idealne kraje stro-
kovnjaki našteali, ne moreš pa tega vsiliti. Najmanj pa ne moreš kar
nek kraj izbrati. Ljudem bi še dodatno breme vrnili, saj zato niso
dobili nič. Lahko bi dobili brezplačno elektriko na območju Krškega.
Z ljudmi bi morali drugače delati, bi mogoče tudi drugače raz-
mišljali. Odpor je nastal med ljudmi in ga verjetno nikoli ne bo mo-
goče omajati.*

*Napaka je bila v začetku storjena. Saj tudi takrat, ko so NEK gradili
ljudje, niso vedeli, kaj to sploh je NEK. Če bi takrat ljudje vedeli, da
bo NEK prinesla jezo, spore, bi že takrat izkopali temeljni kamen in
ga vrgli v Savo, ne glede na to, da ga je Josip Broz postavil. V glav-
nem, začeli so graditi čisto iz napačnega konca, niso se pogovarjali z
ljudmi, kako bodo zlagali smeti in konzervirali, kaj bodo ljudje imeli
od tega, ali bo samo država imela. Država je dobila svoje politično
zadoščenje, ljudje pa nič.*

*Država pa je največji krivec, saj bi morala biti ona pobudnica, da bi
se reševalo naprej. Saj veste, kako je z ljudmi, miselnosti jim ne mo-
reš v enem dnevu spremeniti in ljudje so še zmeraj na istem, saj ne
vedo nič več, kot so vedeli. Če se bodo začeli kar naenkrat po petih
letih spet pogovarjati o jedrskih odpadkih, bo spet bum.*

*Vedno pa bo zraven nezaupanje ljudi, če je to sploh res, kar govorijo,
ali morda ne lažejo in nas zavajajo. Država bo morala imeti kanček
izobraženih ljudi, ko se bo ukvarjala s tem. Igrati pošteno igro in
predstavljati zadeve. In da je to tudi doprinos kraju. In okolje okoli
NEK mora dobiti nekaj od tega, saj je zelo obremenjeno.*

*Državi smo najbolj zamerili, da dela po naši logiki iz zadnjega
konca proti prvemu koncu. Najprej bi morali na nivoju države odlo-
čiti, kako se bo to skladiščilo. Zakaj sedaj najslabšo in najdražjo
varianto raziskovat, zakaj delati revolt med ljudmi. Potem se dela-
jo postopki, kot je treba. Pa raziskave, o obveščanju občanov, izo-
braževanje občanov, tako kot šoferja moraš naučiti najprej voziti.
Zgrešeno je bilo že v začetku, ko še nuklearka ni bila sezidana. Ta-
krat so bili lažji postopki, ljudje niso bili obveščeni, država je lahko
speljala ljudi.*

*Mi jih bi radi opozorili na kikse, ki so jih takrat naredili. Ideja je ta,
da bi naredili natečaj, ki bi rekel takole: rabimo lokacijo, ponujamo
te pa te kompenzacije, sedaj pa se javite, konkurirajte na natečaju.
To bo nova metoda natečaja. Sedaj se v Halozah širijo že te govori-
ce. Lotiti se je treba te stvari res znanstveno, tudi kar se tiče druž-
boslovja.*

*Morali bomo počasi to dogovoriti. Jaz že vem, kako se lotiti. Zelo po-
časi. Strpno. Učili se bomo vsega hudiča. Če bi bil jaz župan, bi že
uredil. Toliko zaupljivih ljudi pa bi že imel.*

sklep, da se bodo morali bistveno spremeniti izhodišče in konkretni postopki morebitnega novega postopka. Zbrano gradivo, ki smo ga predstavili zelo selektivno, pa omogoča še dodatne analize in interpretacije. Vsekakor je predstavljena analiza, ki bi seveda lahko bila precej bolj obširna in detajlnejša, potrdila napovedane velike interpretacijske možnosti „sociologije odpadkov“. Med drugim je močno podprla že znano tezo o padajoči kredibilnosti strokovnih presoj (Offe, 1987), ki predstavlja močnejši izziv za strokovno delovanje, kot so nekateri strokovnjaki pripravljeni in sposobni dojeti.

Doc. dr. Drago Kos, univ. dipl. soc., Fakulteta za družbene vede, Univerza v Ljubljani

Opombe

- 1 Raziskava nosi naslov „Analiza izkušenj v predhodnem postopku izbora lokacije odlagališča NSRAO: mnenja lokalnih skupnosti“ (Kos et al. 1999).
- 2 Opirali smo se na analize medijskega poročanja, ki so ga po naročilu ARAO opravili drugi, in na lastne analize medijev, predvsem časopisov. Na osnovi teh dokumentov je bilo mogoče dokaj natančno rekonstruirati dogajanja na petih obravnavanih lokacijah.
- 3 Temeljna raziskovalna metoda so bili nestandardizirani intervjuji s formalnimi in neformalnimi predstavniki prizadetih lokalnih skupnosti, mnenjskimi voditelji, lastniki zemljišč, na katerih so potekale geološke raziskave, pa tudi z manj aktivnimi posamezniki, ki niso imeli vidnejše aktivne vloge v dogajanju. Opravljenih je bilo skupno 21 intervjujev, število intervjuvancev pa je bilo dejansko večje, ker je v nekaterih primerih pri pogovorih sodelovala vsa družina oziroma tudi naključni obiskovalci, tj. sosede, znanci ipd. Med intervjuvanci je 17 moških in štiri ženske. V povprečju so pripadniki srednje sta-

rostne generacije. Mlajši od trideset let so bili dva moška intervjuvanka in ena ženska. V starosti od trideset do petinpetdeset let je bilo dvanajst moških in ena ženska, v starejšo generacijo pa uvrščamo tri moške in eno žensko intervjuvanko. Izobrazbena raven je nadpovprečna, in sicer ima osem oseb srednjo ali višjo izobrazbo. Najznačilnejša lastnost poklicne strukture pa je, da kar trinajst intervjuvancev vsaj deloma tudi kmetuje (imajo status polkmeta).

Literatura

- Beck, Ulrich: Risk society – Towards a new modernity, Sage, London 1992.
- Duhovnik, Boštjan: Priprava postopka za izbor lokacije odlagališča NSRAO, I. del, IBE, Ljubljana 1997.
- Hebermayer & Lotter: Filozofija smeti. V: Časopis za kritiko znanosti, 170/1, Ljubljana 1995.
- Kos, Drago, et al.: Analiza izkušenj v predhodnem postopku izbora lokacije odlagališča NSRAO: mnenja lokalnih skupnosti, FDV, Ljubljana 1999.
- Kos, Drago: Odnos javnosti do dosežanje energetske politike. V: Toš, Niko (ur.): Ekološke sondeže, FDV-IDV, Ljubljana 1993.
- Kos, Drago, Ule, Mirjana, Šribar: Celovit komunikacijski menedžment za „center za ravnanje z odpadki – CEROM“ (I. faza), FDV, Ljubljana 1993.
- Kos, Drago et al.: Dolgoročna rešitev odlaganja komunalnih odpadkov v občini Grosuplje, IJŠ, Ljubljana 1992.
- Kos, Drago: Spreminjanje ekološke zavesti in vidiki ekološke mobilizacije. V: Toš, Niko (ur.): Ekološke sondeže, FDV-IDV, Ljubljana 1993.
- Offe, Claus: The utopia of zero-option: Modernity and modernisation as normative political criteria. V: Praxis International, vol. 7, št. 1, New York 1987.
- Polič, Marko: Zaznava nevarnosti in dejavniki, ki jo določajo. V: Polič, Marko (ur.): Javnost in nesreče, ZIFF, Ljubljana 1998.
- Toš, Niko (ur.): Ekološke sondeže, FDV-IDV, Ljubljana 1993.
- Ule, Mirjana: Socialna psihologija, ZPS, Ljubljana 1992.
- Vigarello, Georges: Čisto in umazano, založba *CF, Ljubljana 1999.